

УДК 338.24.021.8

РУДКОВСЬКИЙ О.В.,
к.е.н., доцент Хмельницький національний університет

МЕТОДИ ОЦІНКИ ВПЛИВУ ЗОВНІШНІХ І ВНУТРІШНІХ ФАКТОРІВ НА КОРПОРАТИВНУ БЕЗПЕКУ

***Анотація.** Визначено сутність та трактування понять «безпека» та «загроза», розглянуто фактори зовнішнього та внутрішнього середовища, що впливають на рівень безпеки, розглянуто принципи класифікації загроз та мету проведення такої класифікації. Розглянуто принципи класифікації загроз залежно від об'єкта посягань, та визначено завдання такої класифікації. Встановлено методи та сфери управління загрозами. Розглянуто способи діагностики загроз для вибору стратегії поведінки та реакції на загрози. Визначено рівні економічної безпеки залежно від кількісного та якісного складу загроз та від ефективності захисту.*

Ключові слова: безпека, загроза, система економічної безпеки, фактори безпеки, методи оцінки.

Рудковський О.В., к.э.н., доцент Хмельницкий национальный университет

МЕТОДЫ ОЦЕНКИ ВЛИЯНИЯ ВНЕШНИХ И ВНУТРЕННИХ ФАКТОРОВ НА КОРПОРАТИВНУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ

***Аннотация.** Определена сущность и трактовка понятий «безопасность» и «угроза», рассмотрены факторы внешней и внутренней среды, влияющие на уровень безопасности, рассмотрены принципы классификации угроз и цель проведения такой классификации. Рассмотрены принципы классификации угроз в зависимости от объекта посягательств, и определены задачи такой классификации. Установлено методы и сферы управления угрозами. Рассмотрены способы диагностики угроз для выбора стратегии поведения и реакции на угрозы. Определены уровни экономической безопасности в зависимости от количественного и качественного состава угроз и от эффективности защиты.*

Ключевые слова: безопасность, угроза, система экономической безопасности, факторы безопасности, методы оценки.

Rudkovsky O.V., PhD in Economics, Associate professor Khmelnytsky National University

METHODS FOR ASSESSING THE IMPACT OF EXTERNAL AND INTERNAL FACTORS ON CORPORATE SECURITY

***Abstract.** The essence and the interpretation of the concepts of "security" and "threat" are considered factors external and internal environment affecting the level of security, consider the principles of classification of threats and purpose of such a classification. The principles of the classification of threats, depending on the object of attacks, and defined the tasks of such a classification. Established methods and scope of threat management. The methods of diagnosis of the threats to the choice of strategy of behavior and reaction to the threat. The levels of economic security, depending on the quantitative and qualitative composition of the threats and the effectiveness of protection.*

Keywords: security, the threat, the system of economic security, safety factors, evaluation methods.

Актуальність і постановка проблеми. Сучасній економіці притаманна наявність великої кількості загроз, які носять характер дестабілізуючої дії для функціонування та розвитку підприємства. На практиці в своїй діяльності підприємство зустрічається з різними видами загроз, викликів та небезпек, що виникають як у середині підприємства, так і поза ним. Тому, характеризуючи економічну безпеку підприємства, важливим питанням є аналіз загроз, як однієї з найважливіших категорій безпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань оцінки загроз та безпечного стану приділяли увагу вчені Козаченко Г.В., В. Ліпкан, В. Гапоненко, М. Камлик, В. Ярочкін, Я. Бузанова, Л. Гончаренко, Є. Куценко, І. Конопльова, І. Богданов.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Важливість питання класифікації загроз за їх характером визначається необхідністю ефективної та оптимальної реакції на загрози, для визначення пріоритетності та черговості реагування. Крім того, важливо провести систематизацію та аналіз методів та моделей оцінки загроз та стану безпеки підприємства.

Мета дослідження. Зважаючи на важливість питання забезпечення безпеки діяльності підприємства, перед керівництвом компанії постає питання оцінки поточного стану безпечного функціонування, а також побудови ефективної системи захисту для протидії загрозам, що несуть небезпеку для підприємства. Застосування найбільш ефективних методів та моделей оцінки загроз.

Виклад основного матеріалу дослідження. Характер діяльності корпорації, як відкритої системи, що функціонує в ринкових умовах, визначається динамічністю, непередбачуваністю, невизначеністю. За таких умов підприємству досить важко зберігати стабільність та реалізувати поставлені завдання, оскільки загрози,

які виникають, як в зовнішньому так і внутрішньому середовищі, мають дестабілізуючий характер та несуть небезпеку для діяльності підприємства, в окремих випадках загроза має критичний характер та може бути причиною банкрутства підприємства. В такому випадку перед керівництвом компанії постає питання оцінки поточного стану безпечного функціонування, а також побудови ефективної системи захисту для протидії загрозам, що несуть небезпеку для підприємства. Ефективним є стиль забезпечення економічної безпеки підприємства, який базується на принципі випередження, тобто діяльність керівництва та відділу безпеки носить завчасний характер для виявлення потенційних загроз, аналізу та реагування.

На сьогодні існує велика кількість думок щодо змісту поняття, характеристики та класифікації факторів економічної безпеки підприємства, їх складу та рівня впливу на економічну безпеку. Факторами внутрішнього середовища, які впливають на формування економічної безпеки підприємства, є: функціональні фактори (виробнича сфера, фінансовасфера, маркетинговасфера, інноваційнасфера); фактори, що забезпечують функціональну діяльність (наприклад, матеріальні та нематеріальні активи, технічний етап виробництва, продукція, персонал та ін.); соціально-економічні фактори (система організаційно-економічних відносин, система внутрішніх нормативних актів, система матеріального й морального стимулювання, соціальні гарантії на рівні підприємства). До факторів зовнішнього середовища відносять: оточення, що формує середовище прямих постійних зв'язків (постачальники матеріальних ресурсів, споживачі продукції та послуг, державні органи управління, інші суб'єкти інфраструктури ринку); середовище тимчасових зв'язків: участь в одноразових заходах, виставках, торгах, тендерах, аукціонах.

Розглядаючи фактори, що визначають безпеку, розглянемо також сутність поняття «безпека», «загроза». Економічна безпека - це стан захищеності ресурсів і можливостей підприємства, який створює умови для забезпечення його стабільного функціонування та захищає від внутрішніх і зовнішніх загроз розвитку, тому підприємству слід турбуватися про безпеку в тому випадку, коли виникають загрози. [2]. Загрози можуть бути двох видів: для підприємства (загроза рейдерства та загроза банкрутства) та для його діяльності (загрози господарсько-виробничій сфері, його маркетинговій, фінансовій, операційній, інноваційній, інвестиційній діяльності.) Причини виникнення загроз можуть бути пов'язаними та залежними одна від одної, а також діяти окремо (автономно). З іншого боку, загрози можуть мати різні характеристики та відрізнятися своїми особливостями. Наприклад, загрози безпеки підприємства розділяють на реальні і потенційні загрози, а ті, у свою чергу, — на зовнішні і внутрішні. [10]. Деякі зміни стану зовнішнього чи внутрішнього середовища не завжди носять загрозовий характер: за такої умови вчасна та адекватна реакція служби безпеки та керівництва, вдалі заходи з нівелювання наслідків від змін швидко стабілізують стан підприємства для забезпечення економічної безпеки. [9, с. 176-183]. Відомо, що підприємство реалізує мету за допомогою системи заходів: звідси загроза – це різні інтереси та цілі зовнішнього та внутрішнього середовища або різні погляди на шляхи реалізації поставленої мети. Тобто загрози це стан системи, викликаний змінами зовнішнього та внутрішнього середовища, який характеризується дисбалансом та коливаннями, що є небезпечним для подальшого розвитку підприємства. Вивченням питання впливу загроз на діяльність підприємства та діяльність підприємства в стані небезпеки займалися вчені В. Ліпкан, В. Гапоненко, М. Камлик, В. Ярочкін, Я. Бузанова, Л. Гончаренко, Є. Куценко, І. Конопльова, І. Богданов та ін.. Тому трактування поняття загрози досить широке і різноманітне. Хоча загальною рисою для кожної думки з приводу загрози є її шкідливий характер для діяльності підприємства, що порушує його діяльність, спрямовані на одержання певної вигоди. [8, с. 90, 3, 6, с. 41-42]. Причинами виникнення загроз є існування постійних, непередбачуваних, не прогнозованих, довільних змін, а також відсутність інформації про поведінку та політику кожної із складових, що робить складним процес планування та аналізу поведінки компанії та її оточення. Загрози передбачають діяльність поза межами чинного законодавства, тому носять протиправний характер. Визначаючи сутність поняття «небезпека» відзначимо, що в науковців також існують різні погляди. На думку В. Ярочкіна, Я. Бузанової, небезпека - це «можливі чи реальні явища, події і процеси, здатні завдати моральну чи матеріальну шкоду підприємству і підприємницькій діяльності» [11, с. 8]. На думку В. Ліпкана фактори небезпеки здатні заподіяти шкоду благополуччю людини, соціальної групи, народу, суспільства, держави, планети або навіть знищити їх, зруйнувати матеріальні, духовні або природні цінності, викликати деградацію, закрити шляхи до розвитку [8, с. 89]. Тобто небезпека порівнюється з потенційними чи наявними умовами, змінами чи процесами, які можуть бути причиною заподіяння шкоди, що стане завадою для подальшого розвитку підприємства. Отже, загрози мають негативний характер для діяльності підприємства та можуть бути загрозою для подальшого стабільного економічного розвитку підприємства. Небезпека, в свою чергу - це негативні зміни, що є результатом впливу загроз. Відповідно підприємство змушене вживати заходів по реагуванню на такі дії, тобто забезпечувати економічну безпеку своєї діяльності. Тому рівень економічної безпеки залежить від кількісного та якісного складу загроз та від ефективності захисту від загроз. Ефективність захисту визначається якістю проведеної роботи з виявлення та аналізу загроз, а також визначення способу впливу загроз на економічну безпеку. [4, с. 4]. Тобто для підприємства важливо отримати вичерпну інформацію про вірогідність виникнення загрози, її наслідки для економічної діяльності, місце виникнення та об'єкт, в якого виникає загроза. З цією метою проводять класифікацію та визначають склад загроз.

Класифікацію економічних загроз для підприємства проводять відповідно до особливостей діяльності підприємства, залежно від його розміру, специфіки. Класифікація економічних загроз наведена в таблиці 1.

Проведення класифікації спрощує завдання по забезпеченню безпеки підприємства, а також дозволяє обрати найбільш ефективні заходи реагування.

Таблиця 1

Класифікація економічних загроз

Ознака класифікації загроз	Розподіл загроз
Середовище виникнення	Зовнішні (відносно підприємства в цілому, відносно його структурних підрозділів); Внутрішні
Причина виникнення	Суб'єктивні; об'єктивні
Природа виникнення	Природні; Штучні
Період дії загрози	Короткострокові; Середньострокові; Довгострокові
Рівень виникнення	Мікрорівень (структурний підрозділ підприємства) Групові (об'єднує декілька структурних підрозділів); Регіональні; Державні; Глобальні (світові)
Ознака системності	Системні; Несистемні (унікальні)
Місце виникнення	Політичні; Нормативно-правові; Виробничі; Комерційні; Фінансові; Природно-екологічні; Демографічні; Геополітичні
Ознака прогнозованості	Прогнозовані; Частково прогнозовані; Непрогнозовані
Розмір наслідків	Катастрофічні; Значні; Незначні
Ознака керованості	Можна управляти Неможливо управляти
За об'єктом посягань	Персонал; Інформація, Матеріальні засоби; Фінанси
За направленістю впливу	Цілеспрямовані; Випадкові; Довільні
За величиною очікуваного збитку	локальні; глобальні
За рівнем наслідків	Допустимі Критичні Катастрофічні
За ймовірністю виникнення	Потенційні; Реальні
За періодичністю виникнення	Постійні; Тимчасові
За видом впливу	Явні; Приховані
За можливістю попередження	Попереджувані; Частково попереджувані; Непопереджувані
За масштабами прояву:	Національні; Регіональні; Корпоративні

Важливим критерієм поділу загроз є поділ залежно від об'єктів посягань, тому, використовуючи дану класифікацію, підприємство має можливість вживати заходів для ефективного захисту безпеки кожної з груп. Виділяють наступні загрози направлені на персонал, фінанси, матеріальні цінності та інформацію [1; 6; 7].

Виділення загроз за таким принципом ґрунтується на важливості кожної із складових для діяльності підприємства. За умови ефективного використання кожної із складових підприємство створює передумови для стабільної господарської діяльності та подальшого зростання.

Загрози, які ми визначили вище, можуть впливати на діяльність підприємства постійно, періодично чи можуть виникати під впливом надзвичайних ситуацій. Тому робота відділу безпеки будується за принципом безперервності та циклічності, а головне завдання діяльності для забезпечення економічної безпеки – це усунення загрози та її наслідків, вибір методів та комплексу заходів з реакції на загрози. Тому ефективність роботи відділу безпеки визначається здатністю працювати на випередження та передбачення виникнення загроз.

Як свідчить практика, ефективність реагування на загрози залежить від якості побудови взаємозв'язків структурних підрозділів, які впливають на загрози. Оскільки відділи наділені відповідними функціями, кожний відділ виконує завдання відповідно до своїх функцій.

Результатом впливу загроз на економічну безпеку підприємства є зміни фінансово- господарського стану підприємства. Характеристиками таких змін є показники діяльності, відповідно на результатах від порівняння реальних та прогнозних показників з відповідними індикаторами базується методика реагування на загрози. Таким чином на основі такого підходу фінансового інструменту підприємство обирає стратегію забезпечення економічної безпеки, обирає комплекс заходів для реагування на загрози, що виникли.

Визначаючи рівень економічної захищеності підприємства, використовують розрахункову формулу:

$$E = E_f k_f + E_{st} k_{st} + E_{tt} k_{tt} + E_{inf} k_{inf},$$

де E_f – оцінка фінансової захищеності підприємства;

E_{st} – оцінка кадрово-інтелектуальної захищеності підприємства;

E_{tt} – оцінка техніко-технологічної захищеності підприємства;

E_{inf} – оцінка інформаційної захищеності підприємства;

$k_f, k_{st}, k_{tt}, k_{inf}$ – відповідні вагові коефіцієнти складових економічної захищеності підприємства.

Відповідно до цього методу, виділяють сім режимів функціонування підприємства: нестійкий, критичний, прийнятний, стабільний, стабільно-перспективний, відносно стійкий, стійкий.

В основу методу діагностики загроз покладено визначення максимальної суми відведеного збитку від настання загроз, використовуючи функціональні складові економічної захищеності підприємства:

$$Y = \sum_{i=1}^L a_i f_i \sum_{k=1}^{J_i} n_{ik} d_{ik} b_{ik} \rightarrow \max;$$

$$C(b_{ik}) \leq C_{ex}, i = \overline{1, L}; k = \overline{1, J_i}; f_i \in [0, 1]; \sum_{i=1}^L \varepsilon_i = 1,$$

Де a – питома вага впливу загроз за i -ю функціональною складовою на рівень економічної захищеності підприємства;

f_i – коефіцієнт, що враховує схильність до оцінки значущості загроз i -ї складової економічного захисту;

n_{ik} – частота настання k -ї загрози i -ї складової економічної захищеності підприємства;

d_{ik} – ступінь збитку від настання k -ї загрози i -го рівня економічної захищеності підприємства;

b_{ik} – рівень відведення k -ї загрози i -го рівня економічної захищеності підприємства;

$C(b_{ik})$ – витрати на реалізацію відведення k -ї загрози i -го рівня економічної захищеності підприємства;

C_{ex} – допустимий обсяг витрат на забезпечення економічної захищеності підприємства.

Використання методу діагностики загроз для забезпечення оптимальних розмірів витрат полягає в аналізі та обґрунтуванні кількісних і якісних вимог до організації системи економічної захищеності підприємства.

В процесі аналізу за даною моделлю користуються двома методами: традиційні статистичні методи й методи експертних оцінок. Недоліками та складністю даної моделі є недостатність повної інформації про механізми формування загроз, характер їх розвитку, присутність різних складових та чинників у вибірках вхідних даних і стогноускладнюють рішення завдання цими методами. Разом із тим, динамічний характер розвитку підприємства, зміна його характеристик, умов функціонування є причиною необхідності корегування

моделі та відповідно зміни управління. Ці недоліки розв'язання реальних завдань традиційними методами призвели до появи та розвитку методів інтелектуального управління, основою яких є штучні нейронні мережі та фаззі-логіка. Особливістю штучних нейронних мереж є їх здатність до навчання та властивість узагальнення, тому моделі, що побудовані відповідно до цих методів, мають здатність адаптуватися до зовнішніх змін та їх впливів, тому даний метод має перевагу. Характеризуючи особливості діяльності корпорації як відкритої системи, в ринкових умовах відмітимо дестабілізуючий характер зовнішнього та внутрішнього середовища, вимагають від керівництва значних зусиль по забезпеченню економічної безпеки підприємства.

Висновки. В своїй діяльності підприємство зустрічається з такими поняттями як «небезпека», «загроза». Загрози мають негативний характер для діяльності підприємства та можуть бути загрозою для подальшого стабільного економічного розвитку підприємства. Небезпека, в свою чергу, це негативні зміни, що є результатом впливу загроз. Відповідно підприємство змушене вживати заходів по реагуванню на такі дії, тобто забезпечувати економічну безпеку своєї діяльності. Рівень економічної безпеки залежить від кількісного та якісного складу загроз та від ефективності захисту від загроз. Ефективність захисту визначається якістю проведеної роботи по виявленню та аналізу загроз, а також визначення способу впливу загроз на економічну безпеку. Для забезпечення ефективного захисту економічної безпеки, та вибору найбільш ефективних заходів реагування на загрози доцільно провести класифікацію економічних загроз для підприємства. Її проводять відповідно до особливостей діяльності підприємства, залежно від його розміру, специфіки за наступними ознаками: за можливістю виникнення, за можливістю управляти загрозами, за розвитком: ступенем та напрямом, за умовою виникнення, за природою виникнення, тощо. В результаті класифікації, можемо зробити висновок, що ознака загрози - потенційні чи реальні збитки. Наслідки загрози можуть мати як попереджувальний характер, так і викликати збитки. Важливість класифікації загроз відповідно до сфер управління пояснюється можливістю керівництва оперативно вживати заходів для усунення шкідливих наслідків. З іншого боку, використовуючи математичні методи аналізу та розрахунку наслідків загроз, підприємство обирає стратегію забезпечення економічної безпеки, обирає комплекс заходів для реагування на загрози, що виникли.

Література

1. Васильців Т. Г. Пріоритети та засоби зміцнення економічної безпеки малого і середнього підприємництва / Васильців Т. Г. — Л.: Вид-во Львів. комерц. акад., 2009. — 245 с.
2. Власюк О. С. Актуальні проблеми економічної безпеки підприємництва в Україні та шляхи їх розв'язання : доповідь на науковій конференції. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://niss.lviv.ua/conferences/44.htm>.
3. Гапоненко В. Ф. Экономическая безопасность предприятий. Подходы и принципы / В. Ф. Гапоненко, А. А. Беспалько, А. С. Власков. — М. : Изд-во «Ось-89», 2007. — 208 с.].
4. Дарнопих Г. Ю. Економічна безпека держави в умовах трансформаційної економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.01.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / Г. Ю. Дарнопих. — Х. : Харк. держ. ун-т. — 1999. — 22 с.
5. Зубок М. І. Безпека бізнесу : навчальний посібник у схемах і таблицях / Зубок М. І., Позднішев Є. В., Яременко С. М. — К.: КНЕУ, 2008. — 480 с.
6. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності : економіко-правовий аспект : навч. посібник / М. І. Камлик. — К. : Атіка, 2005. — 432 с.
7. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізми забезпечення: Монографія. — К.: Лібра, 2003. — 280с.
8. Ліпкан В. А. Управління системою національної безпеки України / Ліпкан В. А. — К.: КНТ, 2006. — 64 с. — (Серія: Національна і міжнародна безпека).
9. Тимків Я. І. Особливості та класифікація сучасних загроз національній та міжнародній безпеці / Я. І. Тимків // Науковий вісник Одеського державного економічного університету. — 2006. — № 11 (31). — С. 176–183.
10. Франчук В. І. Концептуально-методичний підхід до формування комплексних критеріїв діагностики стану економічної безпеки акціонерних товариств / В. І. Франчук // Зовнішня торгівля. Економічна безпека; Ун-т економіки та права «КРОК». — 2011. — Вип. 5. — С. 32–39.
11. Ярочкин В. И. Основы безопасности бизнеса и предпринимательства / Ярочкин В. И., Бузанова Я. В. — М.: Академ. проект: Фонд «Мир», 2005. — 205 с.